

Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: AK Parti Dönemi

Kemal İnat*

Özet

2000'li yıllarda önemli başarılar elde eden Türk dış politikasında son 3 yıl içerisinde yaşanan sorunlar bir kapasite tartışmasını beraberinde getirmiştir. Bazı kesimler, Türkiye'nin kapasitesinin sınırlarını zorlayan bir dış politika izlemeye çalıştığını ileri sürmektedirler. Bu makalede bu tartışmalara ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitesi ele alınmış, 1980'den beri bu alanlarda kaydedilen adımlar incelenmiştir. Özellikle AK Parti döneminde ekonomik, askeri ve diplomatik alanlarda yaşanan hızlı gelişme sonrasında Türkiye'nin dış politikada hangi imkanlara sahip olduğu ve sınırlarının neler olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizler ışığında, Türkiye'nin son 30 yılda ve özellikle de son 10 yılda, dış politikasındaki hareket kapasitesini çok fazla artıracak düzeyde ekonomik ve askeri ilerlemeler kaydettiği, ancak bu açılardan halen daha Almanya ve Fransa gibi dış müdahaleler karşısında sağlam bir yapıya ulaşmadığı tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, dış politika, kapasite, ekonomik güç, askeri güç, diplomatik kapasite

* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi - kinat@sakarya.edu.tr
Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü Ortadoğu Araştırmaları Merkezi 54187 Serdivan / SAKARYA

Transformation of Turkish Foreign Policy Capacity: The AK Party Era

Kemal İnat*

Abstract

Over the last three years, the problems encountered in Turkish foreign policy, which enjoyed important achievements in 2000's, have brought about a discussion of capacity. Some circles argue that Turkey has been endeavouring to follow a foreign policy that pushes the limits of its capacity. This article aims at shedding light on these discussions. In this respect, the economic, military and diplomatic capacity of Turkey is addressed and steps taken in these fields are investigated in this article. The study tries to analyse the potentialities Turkey bears in foreign policy and its limits, especially after the rapid development experienced in the economic, military and diplomatic fields under the AK Party rule. Under the light of these analyses, it has been found that Turkey has enjoyed economic and military development in the last three decades, and particularly in the last decade, to the extent that it increased abundantly its capacity of manoeuvre in its foreign policy, yet it still lags behind a strong structure, like that of Germany and France, against foreign interventions.

Keywords: Turkey, foreign policy, capacity, economic power, military power, diplomatic capacity

* Prof.Dr. Sakarya University, Center For Middle Eastern Studies- kinat@sakarya.edu.tr
Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü Ortadoğu Araştırmaları Merkezi 54187 Serdivan / SAKARYA

Giriş

AK Parti dönemi Türk dış politikasına ilişkin yapılan değerlendirmelerde, 2010 yılına kadar işbirliği temelinde atılan adımlar çerçevesinde Türkiye'nin komşularıyla sorunlarını çözmesi ve onlarla sıkı ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkileri kurması genel olarak takdirle karşılanmaktaydı. 2000'li yılların ilk yarısında Avrupa Birliği ve diğer Batılı ortaklarıyla ilişkilerini geliştiren Ankara, ikinci yarısında da İran, Irak ve Suriye başta olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle işbirliğini güçlendirmişti.¹ Bir yandan da bölgesel sorunların çözümü konusunda arabulucu/kolaylaştırıcı rolüyle ve medeniyetler ittifakı girişimindeki dünya barışını teşvik eden çabalarıyla prestijini oldukça artırmış ve takdir toplamıştı.²

Batı ile ilişkilerini geliştirdiği dönemlerde genel olarak övgü ve takdir gören Türk dış politikası Doğulu komşularıyla sıkı işbirliğine yönelip İsrail'in bölgedeki saldırgan politikalarına karşı çıkmaya başlayınca hem dışarıdan hem de içerideki bazı kesimlerden "eksen kayması" temelinde kuvvetli eleştirilerle karşılaşmıştır.³ Bu eleştiriler, "İslamcı" AK Parti'nin gerçek niyetini ortaya koyduğu, artık Batı'ya sırtını çevirdiği ve rejimleri sorunlu İslam ülkeleriyle işbirliğini tercih ettiği ithamlarında somutlaşmıştır. Bu eleştirilerle uzun süre "bunaltılan" Türk dış politikasına, 2010 yılında "İslamcı ve Batı karşıtı" olmadığını gösterme "fırsatı" verilmiş ve İran ve Suriye gibi ülkelere karşı olduğu özel vurgularla anlatılan NATO Füze Savunma Sistemi'nin önemli bir ayağı olan erken uyarı radar sistemini ülkesinde konuşlandırması istenmiştir. Türkiye 2010 Aralık ayındaki NATO Lizbon Zirvesi'nde, bu sistemin belirli ülkeleri hedef aldığına dair ifadelerin ilgili NATO belgelerine girmesini engelleyerek söz konusu radar sisteminin Malatya'ya yerleştirilmesini kabul etmiş, ancak bu Ankara ile Tahran'ın arasının bozulmasını engelleyememiştir.⁴

- 1 Kemal İnat ve İsmail Numan Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2010", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (der.), Ankara: SETA Yayınları 2011, ss. 67-136. Bu konuda ayrıca Ortadoğu Yıllığı'nın 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 ve 2010 sayılarına ve Türk Dış Politikası Yıllığı'nın 2009 ve 2010 sayılarındaki Ortadoğu makalelerine bakılabilir.
- 2 Ali Balcı ve Nebi Miş, "Turkey's Role in the 'Alliance of Civilizations': A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies*, 2008, c. 9, n. 3, ss. 387-406.
- 3 Eksen Kayması tartışmaları konusunda bkz. Şaban Kardaş, "Türk Dış Politikasında Eksen kayması mı?", *Akademik Ortadoğu*, 2011, c. 5, n. 2, ss. 19-42.
- 4 Bunda Tahran'ın, Türkiye'nin son dönemde kendisine verdiği önemli desteğe rağmen Ankara'ya güvenmeyen tutumu da etkili olmuştur. Kemal İnat, "Türkiye'nin İran Politikası 2011", *Ortadoğu Yıllığı 2011*, Kemal İnat vd. (der.), İstanbul: Açılım Kitap 2012, ss. 9-30.

Bunun hemen ardından başlayan Arap Devrimleri ile birlikte Türkiye ile İran'ın farklı pozisyonlar üstlenmesi, Suriye'de olayların iç savaşa dönüşmesi ve Türkiye'yi olumsuz bir şekilde etkilemesi, Mısır'da yaşanan darbe ve Türkiye'nin darbeye karşı çıkması sonucu iktidarı gasp ederek de olsa ele geçiren yeni yöneticilerle arasının bozulması Türk dış politikasının kapasitesine ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir. 2010 yılına kadar Türkiye'nin, işbirliğini esas alan politikası sayesinde ekonomik ve askeri kapasitesinin ötesinde başarılar elde ettiğini kabul edenler, 2011'den itibaren dış politikada şartların zorlaşmasıyla birlikte, Türkiye'nin kendi gücünü aşan girişimleri nedeniyle bu sıkıntıların yaşandığı yönünde eleştirilerde bulunmaya başlamışlardır. Bu eleştiriler her ne kadar bu sorunların, Türk dış politikasının yürütülmesinden değil de Türkiye'nin etki alanı dışında yaşanan bölgesel gelişmelerden kaynaklandığını görmek istemese de, Türkiye'nin bu sorunların üstesinden gelme konusunda yaşadığı sorunlar dış politikası ile kapasitesi arasındaki ilişkinin sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Bu yazıda öncelikli olarak, Türkiye'nin ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitesinin dış politikada ulaşılmak istenen hedeflerle ne kadar uyumlu olduğu sorgulanacaktır. Ayrıca AK Parti hükümetleri dönemlerinde bu açıdan Türkiye'nin ne gibi gelişmeler yaşadığı ele alınacak ve 2002 öncesi dönemle karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu verilerin ortaya konulmasıyla birlikte, son dönemde izlenen dış politikanın Türkiye'nin gücünün sınırlarını aşan bir özelliğe sahip olup olmadığı da sorgulanmış olacaktır.

Ekonomik Kapasite

Ekonomik kapasite bir ülkenin dış politikadaki hedeflerine ulaşabilmesi açısından bakılması gerekli ilk faktörler arasında yer almaktadır. Bugün dünya politikasında öne çıkan ülkelerin uluslararası sistemi etkileyebilecek eylemlerde bulunabilmeleri onların sahip oldukları büyük ekonomik kapasiteyle çok yakından ilişkilidir.⁵ Ekonomik yardımlar, dış ticaret ve başka ülkelerde yapılan ekonomik yatırımlar dış politikanın önemli araçları olarak karşımıza çıkmakta; bunun yanında dış politikanın askeri, diplomatik ve kültürel araçları da ancak ekonomik imkanlarla desteklenebildiği ölçüde etkin bir şekilde kullanılabilirler. Türkiye'nin, daha kurulduğu 1923 yılında ciddi ekonomik sorunlara sahip, son dönemlere kadar bu alandaki sorunlarını bir

5 Muhittin Ataman, "Uluslararası Ekonomi Politik: Güç Siyasetinin Ötesi," *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, Zeynep Dağı (der.), İstanbul: Alfa Yayınları 2007, ss. 446-509.

türlü çözemeyen ve sürekli olarak dış ekonomik yardıma muhtaç olan bir ülke olduğu hatırlanırsa ve bu ekonomik yetersizliklerle etkin olmayan dış politika arasındaki ilişki fark edilirse ekonomik kapasitenin dış politikadaki hedeflere ulaşılabilmesi açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.⁶

Ekonomik kapasite ile dış politika arasındaki ilişki tek yönlü bir ilişki değildir. Yani ekonomisi güçlü olan ülkelerin etkin dış politika izleme imkanı olmasının yanında, dış politikada izlenen yol ile ekonomik kalkınma arasında da kuvvetli bir ilişki kurulabilir. Bu çerçeveden bakıldığında, bazı ülkelerin dış politikalarını ekonomik kalkınmalarının hizmetine sunmaya sahip bir anlayış içerisinde oldukları tespiti yapılabilir. Bu doğrultuda, dış politikada mümkün olduğunca sorun ve çatışmalardan kaçınan ve sürekli işbirliğinin yollarını arayan bu ülkeler başta komşuları olmak üzere bütün dünya ülkeleriyle ticareti artırmaya ve karşılıklı ekonomik yatırımları en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadırlar. Türkiye’de AK Parti hükümetinin özellikle Ortadoğulu komşularıyla uzun zaman boyunca ihmal edilmiş ekonomik ilişkileri geliştirmeye çalışması ve bu ülkelerle ticarete 2000’li yıllarda yaşanan büyük artış bu çabaların bir örneğidir.⁷

Bu noktada, sorunsuz ilişkiler ile kendi iş dünyasının çıkarları tehdit edildiği zorunlu durumlarda ekonomik ve askeri güç kullanmak arasında çok hassas bir dengenin olduğunun altını çizmek gerekir. ABD, Almanya, Çin ve Japonya gibi ülkelerin ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda gerek başka ülkelere ve gerekse birbirlerine karşı çok saldırgan tutumlar içerisine girebildiklerini biliyoruz.⁸ Bu ülkelerin özellikle kendi nüfuz alanı olarak gördükleri bölgelerde sık sık müdahaleci politikalar izledikleri de görülmektedir. Ancak özellikle Almanya ve Japonya gibi askeri kapasiteleri daha zayıf olan ülkelerin gerekmedikçe çatışmadan kaçındıkları ve ilişkilerini daha çok işbirliği üzerinden şekillendikleri söylenebilir. Fakat gerek Almanya ve Japonya gibi ekonomik kapasiteleri ileri, askeri kapasiteleri daha zayıf ve gerekse

6 Türkiye açısından ekonomik kapasite ile dış politika arasında ilişkiyi ele alan çalışmalar konusunda bkz., Sadık Ünay ve Fazıl Kayıkçı, “Ekonomik Diplomasi ve Yapısal Dönüşüm: Yeni Dönemde Türk Dış Politikası ve Sanayi-Teknoloji Politikaları”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (der), Ankara: SETA Yayınları 2011, ss. 67-136.

7 Rainer Hermann, “Der ‘Handelsstaat’ Türkei entdeckt seine Nachbarn wieder”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 27 Oktober 2010, <http://www.seiten.faz-archiv.de/faz/20101027/fd1201010272877481.html>.

8 Ticaretin saldırgan bir dış politika aracı olarak kullanılmasına örnek olarak bkz. Sadık Ünay, “Ticaret Savaşları ve Ulusal Çıkarlar: Uluslararası bir Çatışma Alanı Olarak Küresel Ticaret”, *Dünya Çatışmaları*, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (der.), Ankara: Nobel Yayınları 2010, ss. 655-659.

ABD ve Çin gibi hem askeri hem de ekonomik kapasiteleri ileri ülkelerin dış politikalarındaki işbirliği arayışı pasifist bir yaklaşıma işaret etmez. Her ne olursa olsun güç kullanmaktan kaçınan ve kendilerini çevrelerinde yaşanan sorunlardan soyutlayan bir dış politika izlemeleri söz konusu değildir. Aksine başta yakın çevreleri olmak üzere, dünyada yaşanan bütün olaylarla ilgilenmeyi ve gerektiğinde ekonomik, diplomatik ya da askeri araçlarla müdahale etmeyi kendi küresel güç pozisyonlarının sürdürülebilirliği açısından zorunlu görürler.

Türkiye'nin son dönemde bazı bölge ülkeleriyle yaşadığı sorunlar da kısmen bu anlayış çerçevesinde analiz edilebilir.⁹ 2010 yılı sonlarına kadar İran, Irak ve Suriye başta olmak üzere Türkiye'nin kendi bölgesinde bulunan birçok ülkeyle "komşularla sıfır sorun" anlayışı doğrultusunda geliştirmiş olduğu sıkı işbirliğinin sürdürülmesinde 2011 yılından itibaren yaşanan sorunlar, Ankara'nın işbirliği eksenli politikasını terk etmesi olarak yorumlanabilir mi? Türkiye'yi 2023 yılına kadar dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına sokmak ve önemli bir "merkezi güç" haline getirmek hedefine sahip olan bir hükümet, bunun ancak ekonomik büyüme ile mümkün olabileceğini ve ekonomik büyüme için de başta komşular olmak üzere dünyanın diğer ülkeleriyle ticaret ve diğer ekonomik ilişkileri artırmak gerektiğini bilmesine rağmen işbirliği eksenli dış politika yaklaşımını terk etmiş olamaz. Bu durumda Türkiye'nin bazı komşularıyla 2011 yılı başından beri yaşadığı sorunlar Ankara'nın ekonomik işbirliğini esas alan politikasını terk etmesinden değil, başka sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden bir kısmına bu makalenin ileriki bölümlerinde değinilecektir, ancak ekonomik kapasiteyi doğrudan ilgilendiren bir gerekçe, artık bölgesel bir güç olan Türkiye'nin çevresindeki gelişmeler karşısında kendi kabuğuna çekilip ortalığın durulmasını beklemek gibi bir seçeneğinin olmadığı gerçeğidir.

Türkiye, 800 milyar dolara yaklaşan Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ile ekonomik çıkarlarının gerektirmesi durumunda komşu ülkelerde yaşanan gelişmelere daha fazla müdahil olma zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Geçmişte olduğu gibi, sırtını Batı ittifakına dayayan ve onun kendisi için uygun gördüğü rolü oynayan bir ülke olarak kalmak Türkiye'nin kendisi için belirlediği hedeflere ulaşmasını imkansız kılmaktadır. Çünkü Batı ittifakının itaatkar bir parçası olmak, Türkiye'nin hem dış politikadaki hareket alanını daraltmakta hem de sürekli olarak iç politikasına müdahale edilebilmesi

9 Mustafa Kutlay, *Insight Turkey*'deki bir yazısında fonksiyonalizm ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımları çerçevesinde Türk dış politikasında ekonomik araçlarının yerini analiz ediyor. Mustafa Kutlay, "Economy as the 'Practical Hand' of 'New Turkish Foreign Policy': A Political Economy Explanation", *Insight Turkey*, 2011, c. 13, n. 1, ss. 67-88.

kolay küçük bir ülke olarak kalmasına yol açmaktaydı. Böyle bir konumda olmak Türkiye'yi belki bazı komşularından ya da Rusya gibi ülkelere gelebilecek risklere karşı korumaktaydı, ancak özellikle ABD ile sahip olduğu "dengesiz karşılıklı bağımlılık" ilişkisi Ankara'nın çoğu zaman kendi çıkarlarının gerektirdiği adımları atmasına engel olmaktaydı. NATO ortaklarından bazılarının bazı dönemlerde PKK ile kurdukları ilişki hatırlanırsa, Batı ittifakının parçası olmasının Türkiye'yi her zaman komşularından ve terörden gelebilecek risklere karşı bile korumadığı anlaşılacaktır.

Türkiye'nin bu şekilde kendi kabuğuna çekilmiş, Batılı müttefiklerinin kendisi hakkında uygun gördükleriyle yetinen ve çoğu zaman onlara tahammül etmek zorunda olan bir ülke pozisyonunda kalmamak için kendi kapasitesini geliştirmesi ve bunun için bölgesindeki gelişmeler karşısında doğru tutumlar alması gerekiyordu. Bu doğru tutumlar, yukarıda değinilen ülkelerin yaptığı gibi, bazı durumlarda ekonomik, diplomatik veya askeri zorlayıcı tedbirlerin alınması şeklinde olabilmektedir. Ancak Türkiye'nin bu açılardan kapasitesi ABD, Çin, Japonya ve Almanya'nın kapasiteleriyle karşılaştırıldığında henüz çok yeterli olmadığından, Ankara'nın kapasite-eylem dengesini çok iyi hesaplaması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin gerek ekonomik, gerekse askeri ve diplomatik kapasitesinin 30, 20 ve hatta 10 yıl öncesine göre çok artış gösterdiğini de hatırlayarak, Türkiye'nin o dönemlerdeki olaylar karşısındakinden daha aktif bir politika izlemesi gerektiğini de vurgulamak gerekir.

Öncelikle Türkiye'nin ekonomik kapasitesinin son 30 yılda ve AK Parti döneminde nasıl bir değişim gösterdiğine bakalım. Aşağıdaki tablo, dünyanın ekonomik güç açısından öne çıkan bazı ülkelerinin 1980 yılından 2012'ye kadar GSYH'larındaki değişimi göstermektedir. 1980-2012 yılları arasındaki büyüme rakamları esas alındığında, dünyanın en büyük 25 ekonomisi arasında (tabloda bu 25 ülkenin tamamı gösterilmemiştir) Türkiye'nin 11,6 katlık artışla en fazla büyüyen üçüncü ülke olduğu görülmektedir. 1980 yılında 68 milyar dolar olan GSYH'sını 2012 yılında 789 milyar dolara çıkaran Türkiye'nin bu başarısı Çin ve Güney Kore'nin büyüme rakamlarının gerisinde kalsa da dünyanın en büyük 25 ekonomisi arasında yer alan diğer 22 ülkeden daha fazla olmuştur. Bu ekonomik performansı Türkiye söz konusu süre içerisinde ABD ve Japonya'dan iki kat, Almanya ve Fransa'dan ise üç kat daha fazla büyüyerek bu ülkelerle arasındaki aşırı ekonomik kapasite farkını bir miktar azaltmıştır. Ayrıca Türkiye bu büyüme rakamlarıyla 1980 yılında dünyanın 21. büyük ekonomisi iken 2012 yılında 17. büyük ekonomi konumuna yükselmiştir.

Türkiye'nin ekonomik performansında yaşanan bu önemli gelişmede AK Parti döneminin payı incelendiğinde ise, AK Parti'nin iktidar olduğu 2002-

2012 yılları arasında ekonomik büyümenin diğer onyıllarla karşılaştırıldığında çok belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi 1980-1990 döneminde yaklaşık olarak 2,2 kat, 1990-2000 arası dönemde 1,7 kat büyürken, 2002-2012 arasında 3,4 kat büyümüştür. Bu rakamlarla Türkiye ekonomisi ABD, Almanya, Japonya ve Fransa gibi sanayileşmiş ülkelerden 2 kattan daha fazla büyürken, Brezilya ve Hindistan gibi yükselen ekonomilerle yaklaşık aynı oranları yakalamış, ancak Rusya ve Çin gibi ülkelerin ise gerisinde kalmıştır.

Bazı Ülkelerin 32 Yıllık GSYH Rakamları (Milyar \$)								
2012 GSYH Sırası	Ülke	1980	1990	2000	2002	2012	1980-2012 Arası Artış (... kat)	2002-2012 Arası Artış (... kat)
2	Çin	189	356	1.198	1.453	8.358	44,2	5,75
15	G. Kore	64	263	533	575	1.129	17,6	1,96
17	Türkiye	68	150	266	232	789	11,6	3,40
10	Hindistan	189	326	474	522	1.841	9,7	3,52
7	Brezilya	235	461	644	504	2.253	9,5	4,46
1	ABD	2.767	5.750	9.898	10.590	15.684	5,6	1,48
3	Japonya	1.086	3.103	4.731	3.980	5.960	5,4	1,49
5	Fransa	690	1.244	1.326	1.452	2.613	3,7	1,79
4	Almanya	919	1.714	1.886	2.006	3.399	3,6	1,69
8	Rusya	-	516	259	345	2.014	-	5,83

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir.¹⁰

Şimdi de Türkiye'nin GSYH rakamlarıyla gelişmiş bazı ülkelerin GSYH göstergeleri arasındaki oransal ilişkinin 1980-2012 arasında nasıl değişim gösterdiğine bakalım. Aşağıdaki tablodaki veriler incelendiğinde, Türkiye'nin bu 32 yıllık süre içerisinde Japonya, Almanya ve Fransa gibi ülkelerle arasındaki farkı ciddi miktarlarda azalttığı, artık İsviçre gibi ülkelerden daha fazla üretim yaptığı görülmektedir. ABD ile arasındaki farkın da 40 kattan yaklaşık 20 kata kadar indirilmesine rağmen halen bu ülkeyle Türkiye arasında çok ciddi bir ekonomik güç uçurumunun bulunduğu da dikkat çekmek gerekir. ABD'nin nüfusunun Türkiye'nin yaklaşık 4,5 katı büyüklüğünde olduğu ve bu ülkenin ekonomik göstergeleri ile diğer bütün ülkelerin

10 Dünya Bankası web sayfası: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=2>.

verileri arasında da çok büyük farklar olduğu hatırlanırsa ABD ile Türkiye arasındaki GSYH rakamları arasındaki farkın bir ölçüde anlaşılabilir olduğu söylenebilir.

Türkiye-Gelişmiş Ülkeler GSYH Karşılaştırması (Türkiye'nin katı)		
Ülke	1980	2012
ABD	40,6	19,8
Japonya	15,9	7,5
Almanya	13,5	4,3
Fransa	10,1	3,3
Birleşik Krallık	7,6	3,2
İsviçre	1,5	0,8

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir.¹¹

İncelenen bütün bu ekonomik göstergeler aslında Türkiye'nin dış politikasını şekillendirirken hangi ekonomik kapasiteye dayanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede değinilmesi gereken ilk konu, Türkiye'nin ekonomik açıdan halen orta büyüklükte bir devlet olduğu, ABD, Çin, Japonya, Almanya, Fransa ve Rusya gibi küresel güçler ölçeğinde ekonomik imkanlara sahip olmadığı ve dış politikasını şekillendirirken bu gerçeği dikkate alması gerektiğidir. Yani Türkiye, ekonomik yaptırımlar, ekonomik yardımlar ve askeri faaliyetlerinin finansmanı açısından bu ülkelerden daha düşük imkanlara sahiptir ve bunun bilincinde bir dış politika izlemelidir.

Ancak ikinci olarak vurgulanması gereken husus şudur ki, yukarıda değinilen 1980 ile 2012 yıllarına dair rakamlar arasındaki karşılaştırma, Türkiye'nin artık 1980 yılından çok daha fazla imkan ve kapasiteye sahip bir ülke olduğunu göstermektedir. 1980 yılında, bugün hala dünyanın önemli küresel güçleri arasında yer alan Fransa'nın ancak onda biri kadar üretim yapabilen Türkiye, 2012 yılında artık Fransa'nın yaklaşık üçte biri kadar üretim yapabilen bir ülke konumuna gelmiştir. Satınalma Gücü Paritesine göre GSYH rakamları açısından bakıldığında (2.370 milyar dolar Fransa, 1.350 milyar dolar Türkiye) aradaki bu fark iki katın bile altına düştüğü görülür. GSYH'sındaki bu artış Türkiye'nin ekonomik, askeri ve diplomatik imkanlarını da genişletmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin artık ekonomik yardımları da dış politikanın önemli bir aracı olarak kullanmaya başladığı ve birçok ülkeye önemli miktarlarda ekonomik yardımda bulunduğu görülmektedir.

¹¹ Dünya Bankası web sayfası: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=2>.

Ekonomik kapasitesinde bu şekilde belirgin bir iyileşme olan Türkiye'nin dış politikada 1980'li yıllardan daha aktif hareket etmesi iki açıdan gereklidir. Her şeyden önce, çevresinde yaşanan olayların kendi çıkarları açısından olumsuz sonuçlar doğurmasını engellemek için gerektiğinde bu olayların kendi istediği yöne doğru şekillenmesini sağlamaya çalışmak bütün ülkelerin temel hedefleri arasında yer alır. Bunu gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip olmayan ülkelerin geri durmaları ve doğabilecek olumsuz sonuçları sadece kendi sınırları içerisinde karşılamaya çalışmaları söz konusu iken, bu kapasiteye sahip olanların daha aktif dış politika izledikleri, kendi çıkarları doğrultusunda zorunlu olduğunu hissettiklerinde, buldukları bölgedeki veya güçleri mümkün kılıyorsa, dünyanın her yerindeki olaylara müdahale etmeye çalıştıkları görülmektedir. ABD, Rusya, Çin, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin dünyanın değişik bölgelerindeki ekonomik, siyasi ve askeri müdahaleleri ile İran, Türkiye, İsrail, Nijerya ve Suudi Arabistan'ın kendi buldukları bölgelerdeki müdahaleleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye ekonomik kapasite açısından bugünden çok daha az imkanlara sahip olduğu dönemlerde Kıbrıs ve Kuzey Irak örneklerindeki müdahaleleri gerçekleştirmiş bir ülke olduğuna göre, bugünkü imkanlarıyla bundan daha etkin dış politika izleyebilecek durumdadır. Kıbrıs ve Kuzey Irak örneklerinde, çıkarlarına yönelik doğrudan tehditler Türkiye'yi askeri müdahaleler yapmak zorunda bırakmıştı. Günümüzde ise, çıkarlarına yönelik dolaylı tehditler durumunda bile Türkiye müdahaleler yapmak zorundadır. Bu müdahalelerin askeri alanda olmasından ziyade, daha az risk oluşturan ekonomik ve diplomatik alanlarda olması çok daha doğrudur. Ancak ekonomik ve diplomatik araçların yeterli olmadığı zamanlarda askeri araçların kullanılması veya en azından böyle bir kapasiteye sahip olunduğunun karşı taraflarca bilinmesi çok önemlidir. Gerek ekonomik araçlar ve gerekse askeri ve diplomatik araçların etkin bir şekilde kullanılabilmesi ekonomik kapasiteyle yakından ilgilidir.

İkinci olarak, Türkiye'nin ekonomik açıdan 1980 ve öncesiyle karşılaştırıldığında artan imkanları, kendi çıkarları doğrultusunda bu imkanların kullanılması yanında, bulunduğu bölgede uluslararası hukuka uygun bir barış düzeninin kurulması ve insan haklarının korunmasını önceleyen bir dış politika izlemesi konusunda kendisine ahlaki bir sorumluluk yüklemektedir. Güç ve imkanları daha sınırlı bir ülke olarak geçmişte bu sorumluluğu daha az hisseden Türkiye, özellikle ekonomik kapasitesinin artmasıyla birlikte bu konuda daha fazla sorumluluk üstlenmek zorundadır. Bu sorumluluk Türkiye'nin, doğrudan kendi çıkarlarıyla ilgili olmayan bölgesel çatışmalar-

rın barışçı yöntemlerle çözümü konusunda da aktif olmasını zorunlu kılmaktadır ki, 2000’li yıllarda Ankara’nın bu açıdan oldukça başarılı girişimleri olmuştur. Bu sorumluluk Türkiye’ye aynı zamanda, içinde bulunduğu bölgede yaşanan çatışmaların diyalog yoluyla ortadan kaldırılması için yaptığı girişimlerin başarısız olması durumunda, imkanları ölçüsünde yukarıda değinilen kriterler çerçevesinde haksız olan tarafın karşısında yer almayı emretmektedir. Bunun “gerçekçi” olmayacağını ve Türkiye’nin çıkarlarına zarar vereceğini ileri sürenler olacaktır mutlaka, ancak “çıkar” ve “ahlaki sorumluk” kavramları çerçevesinde yürütülen tartışma çok eski bir tartışmadır ve tartışma taraflarının pozisyonları bellidir. Türkiye, realist bir bakış açısıyla, dış politikada “ahlakı geri plana atan” ve “çıkarları önceleyen” bir yaklaşım da benimseyebilir. Ancak kısa vadeli çıkarlar belki bazen uluslararası hukuku ve özellikle de insan haklarını açık bir şekilde ihlal eden gelişmelere sessiz kalmayı ve hatta bu ihlalleri yapanları desteklemeyi gerektirebilir, ancak uzun vadede bu tür politikaların hem sessiz kalıp destekleyenlere hem de bu ihlalleri yapanlara fayda getirmeyeceği de açıktır. Bundan dolayı, bütün realist eleştirilere rağmen Türkiye’nin bulunduğu bölgede yaşanan gelişmelerde hukuk ve adaleti öne çıkaran ilkeli bir duruş sergilemesi gerekli bir davranıştır. Türkiye’nin geçmişe göre artan imkanları kendisine bu alanda daha fazla sorumluluk yüklemektedir.

Bu noktada, Türkiye’nin geçmişe göre artan imkanları doğrultusunda daha aktif kılması gereken dış politikasının aynı zamanda sınırlarını iyi bilen bir politika olması gerektiğinin yeniden altını çizmek gerekir. Türkiye’nin ekonomik imkan ve kapasitesi son dönemde önemli oranda artmış, ancak bu artış Türkiye’yi ABD, Rusya, Çin, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin güçlerine ulaştırmamıştır. Bu nedenle, Ankara’nın gücünün hem alt sınırlarını bilerek profili düşük bir dış politikadan, hem de üst sınırlarını bilerek abartılmış bir müdahaleci tutumdan uzak durması önemlidir. Türkiye’nin gücünün sınırlarını bilmesinden bahsederken sadece ekonomik kapasiteye değinmek yetersiz olacağından şimdi askeri kapasitesinin ulaştığı nokta ve geçmişle karşılaştırması ele alınacaktır.

Askeri Kapasite

Türkiye’nin askeri kapasitesinin de ekonomik kapasitesi gibi, küresel güç konumundaki bazı ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz olduğu tespitiyle başlamak gerekir. Bunun temel nedeni Türkiye’nin askeri harcamalarının ABD, Çin, Rusya ve İngiltere gibi ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça

düşük düzeyde olmasıdır. Aşağıdaki tabloda incelenen ülkeler arasında Türkiye, yıllık askeri harcaması en az ülke olarak göze çarpmaktadır. Buna göre Türkiye, ABD, Rusya ve Birleşik Krallık'a göre GSYH'sının daha az bir kısmını askeri harcamalara ayırırken, Almanya, Japonya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerden daha fazla pay ayırmasına rağmen ekonomik kapasitesi bu ülkelerden oldukça az olduğundan Türkiye'nin yıllık askeri harcamaları bu ülkelerden çok daha düşük miktarlarda kalmaktadır. İsrail ve Suudi Arabistan gibi Ortadoğu ülkelerinin askeri harcamalar için ayırdıkları pay Türkiye'ye göre çok büyük oranlara ulaşmaktadır.

Bazı Ülkelerin Askeri Harcamaları (Milyar \$)							
	2001	2002	2005	2010	2012	GSYH'ya Oranı (%)	2001-2012 Arası Artış (%)
ABD	305	348	495	691	645,7	4,11	111
Çin	43	51	104	76	102,4	1,24	137
Japonya	40	39	44	54	59,4	0,99	47
Almanya	27	33	38	46	40,3	1,18	48
Fransa	33	40	53	52	48,1	1,84	45
Birleşik Krallık	34	38	51	60	64,1	2,63	88
Brezilya	10	9	13	33	35,2	1,56	250
Rusya	46	50	58	42	59,8	2,96	30
Türkiye	7	9	11	14	16,9	2,14	142
İsrail	10	9	10	18	19,3	7,97	93
Suudi Arabistan	21	18	25	45	52,5	8,79	150

Kaynak: *The Military Balance* isimli yaylığın 2004, 2007 ve 2013 sayıları¹²

Burada değinilmesi gereken bir başka nokta Türkiye'nin kendi ölçeğindeki ülkelerle karşılaştırıldığında çok fazla sayıda asker bulundurmasından dolayı askeri harcamalar içerisindeki personel giderlerinin yüksek olmasıdır. Bundan dolayı askeri teknolojinin ve ordunun silah envanterinin modernleşmesi için kullanılması gerekli olan kaynaklar personel giderlerine harcanmaktadır.

12 "Chapter Ten: Country comparisons – force levels and economics", in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, London: Routledge 2013, ss. 543-556. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.757006>; "Table: International Comparisons of Defence Expenditure and Military Manpower in 2001, 2002 and 2003, in *The Military Balance* (IISS), 104: 1, London: Routledge 2004, ss. 353-358. <http://dx.doi.org/10.1080/725292380>.

Askeri harcamalara ayrılan pay açısından Türkiye'nin bazı ülkelerle karşılaştırılmasının ardından ülkelerin askeri kapasiteleri hakkında fikir edinilmesi konusunda önemli diğer göstergelere bakmak gerekir. Bunlardan en önemlisi ülkelerin kendi silahlarını kendilerinin üretilip üretilmediği meselesidir. İhtiyaç duyduğu silahları ülke içerisinde üretebilecek ve geliştirebilecek teknolojiye sahip olmayan ülkelerin çok ciddi bir riske sahip olduğunun altını çizmek ve Türkiye'nin, son yıllardaki bazı girişimlere rağmen bu açıdan iyi bir durumda olmadığını ifade etmek gerekir. Kendi tankını (ALTAY),¹³ savaş helikopterini (ATAK),¹⁴ eğitim uçağını (HÜRKUŞ)¹⁵ ve insansız hava aracını (ANKA)¹⁶ üretme konusunda önemli aşamalar kat eden Türkiye kendi savaş uçağını üretme konusunda da girişimlere başlamıştır. Ancak bu konuda çok geç kalındığı ve bundan dolayı şu anda Türkiye'nin sahip olduğu konvansiyonel silahlar açısından dışarıya bağımlı olduğu ortadadır.

İsrail ve İran gibi bölge ülkeleri kendi geliştirdikleri teknolojilerle kendi silahlarını üretme konusunda Türkiye'den daha ileri durumdadırlar. İran, askeri alanda işbirliği yaptığı Rusya ve Çin gibi ülkelerin teknoloji transferi konusunda Türkiye'nin işbirliği yaptığı Batılı ülkeler gibi tutucu davranmaması sayesinde satın aldığı silahlarla birlikte elde ettiği teknolojiyi geliştirmek suretiyle kendi üretim kapasitesini geliştirirken Türkiye bu alanda geri kalmıştır. İsrail ise ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerdeki etkin lobisi sayesinde bu ülkelerdeki en son kuşak silahlara teknolojileriyle birlikte sahip olmak konusunda sorun yaşamamış ve yine bu ülkelerin desteğiyle özellikle askeri istihbarat teknolojisi alanında dünyanın en ileri ülkeleri arasına girmiştir. Türkiye'nin bu alandaki eksikliğini farkına vararak son yıllarda kendi silahlarını üretme konusunda başlattığı girişimler önemli adımlardır. Ancak bunların sonuçlarının ülkenin askeri kapasitesine yansımaları ve dolayısıyla dış politikadaki etkinliği artırıcı bir etki doğurması biraz zaman alacaktır.

- 13 2005 yılında başlatılan proje Güney Kore'nin Hyundai Rotem firması ile Otokar, Aselsan ve Roketsan tarafından ortak yürütülmektedir. "Milli tank Altay hazır", *Milliyet*, 14 Kasım 2012, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/milli-tank-altay-hazir/ekonomi/ekonomidetay/14.11.2012/1626906/default.htm>.
- 14 Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, 2007 yılında başlatılan proje İtalyan Agusta Westland firması ile TUSAŞ ve Aselsan tarafından yürütülmektedir. <https://www.tai.com.tr/tr/proje/atak>
- 15 Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, 2006 yılında başlayan proje TUSAŞ tarafından yürütülmektedir. <https://www.tai.com.tr/tr/proje/hurkus>
- 16 Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, 2004 yılında başlayan proje TUSAŞ tarafından yürütülmektedir. <https://www.tai.com.tr/tr/proje/anka>

Türkiye ile Bazı Ülkelerin Askeri Güç Karşılaştırması							
		Türkiye	ABD	Rusya	Çin	Birleşik Krallık	Fransa
Kara Gücü	Asker Sayısı (1.000)	612	1.520	845	2.285	162	228
	Modern Savaş Tankları	315	2.785	1.300	2.830	227	254
	Ağır Toplar	479	7.983	5.803	12.515	621	375
Hava Gücü	Modern Savaş Uçakları	213	3.232	771	913	230	267
	Saldırı Helikopterleri	40	865	378	42	66	46
	Ağır/Orta Hava Transport Araçları	68	3.586	802	301	226	210
	Ağır İnsansız Hava Araçları	10	393	b.y.	b.y.	10	4
Deniz Gücü	Uçak Gemileri	-	11	1	1	1	1
	Kruvazör ve Destroyerler	-	84	24	14	5	12
	Firkateynler	18	25	9	62	13	11
	Nükleer Denizaltılar	-	58	25	5	6	6
	Balistik Füze Taşıyan Denizaltılar	-	14	11	4	4	4

Kaynak: *The Military Balance 2013*¹⁷

Askeri gücün önemli bir başka göstergesi olan kitle imha silahlarına ve onları taşıma sistemlerine sahip olma konusunda da Türkiye'nin gerek yukarıda sayılan küresel güçlerle ve gerekse İsrail ve İran ile karşılaştırıldığında daha zayıf konumda olduğu görülmektedir. Kitle imha silahlarını yasaklayan anlaşmaları imzalayan ve onaylayan bir ülke olarak Türkiye, bu silahlara sahip olma yönünde bir girişimde bulunmamaktadır. Bu yönde çaba sarf eden ülkelerin uluslararası sistemde yaşadığı sorunlar düşünülürse, Batı'nın kurumlarına üye olan ve Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen bir Türkiye'nin bu tür sorunlar çerçevesinde kendisini Batılı ülkelerle karşı karşıya getirmesi

17 "Chapter Two: Comparative defence statistics", in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, London: Routledge 2013, ss. 41-48. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.756997>; "Chapter Four: Europe, The Military Balance", in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, London: Routledge 2013, ss. 89-198. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.756999>.

düşünülemezdi. Ancak Türkiye'nin Ortadoğulu komşularının bu konuda sabıkalı oldukları görülmektedir. İran nükleer silah elde etmeye çalıştığı iddiası ile Batılı ülkelerin ambargo ve tehditlerine maruz kalırken, Irak ve Suriye kendi halkına karşı kimyasal silah kullanan ülkeler olarak Türkiye'nin sınırdaşı olarak durmaktadırlar. İsrail ise çok uzun zamandır illegal bir şekilde nükleer silahlara sahip olmasına rağmen herhangi bir yaptırıma maruz kalmamakta, uluslararası sistemin etkin ülkeleri İsrail'in nükleer silahlarını görmezden gelmektedirler. Yine İsrail'in 2.500 km menzilli Jericho-II füzelerinin yanında 4.500-6.500 km menzilli Jericho-III füzelerine, İran'ın ise 2.000 km menzilli Şahab füzelerine sahip olduğu ve bu füzeleri kendilerinin ürettikleri hatırlanırsa, benzer kapasitelere sahip olmayan Türkiye'nin bu alanda oldukça geri olduğunu ifade etmek gerekir.

Kendi üretim kapasitesi ve kitle imha silahlarına sahip olmaya göre askeri gücün daha az önemli bir unsuru olan konvansiyonel silahlar açısından Türkiye'nin kapasitesine baktığımızda ABD, Rusya, Çin ve Fransa gibi ülkelerden daha zayıf olduğunu görürüz. Yukarıda değindiğimiz dışa bağımlılık, askeri harcamaların göreceli olarak az ve bu harcamalardaki personel giderlerinin oranının yüksek olması bu durumun temel nedenidir. Türkiye ile bazı küresel güçlerin konvansiyonel güçlerine dair verileri içeren aşağıdaki tabloda Türkiye'nin özellikle deniz gücü açısından önemli eksiklikleri göze çarpmaktadır. Kara ve hava gücüne ilişkin verilerde Birleşik Krallık ve Fransa gibi ülkelere yakın rakamlara sahip olsa da, bu sayılarla ifade edilen savaş gereçlerinin teknolojik düzeyi açısından henüz bu ülkelerle yarışabilecek düzeyde değildir.

Askeri gücüne dair verilen bu bilgiler ve yapılan karşılaştırmalar ışığında, Türkiye'nin askeri kapasitesinin ekonomik kapasitesine oranla daha geride kaldığı söylenebilir. Ülkenin ekonomik kalkınmayı öncelemesi ve kaynaklarını büyük ölçüde ekonomik kalkınmanın hizmetine sunacak şekilde kullanması gerektiği bir dönemde askeri harcamaların artırılması tartışılacak bir tercih olacaktır. Ancak bölgesindeki İsrail, Suudi Arabistan ve İran gibi ülkelerin silahlanmaya daha yüksek oranlarda pay ayırmaları ve küresel güçlerin de bölgede güç kullanmaktan çekinmemeleri (ABD 2003'de Irak'ta, Rusya 2008'de Gürcistan'da) Ankara'ya çok fazla seçenek bırakmamaktadır. Türkiye bir yandan askeri alanda gerçekleştireceği reformlarla bir yandan da bu alana daha fazla kaynak ayırarak askeri kapasitesini artırmak zorundadır. Son dönemde, ihtiyaç duyduğu silahları kendi imkanlarıyla üretmek konusunda başlattığı çabaları da hızlandırmalı ve bu alanda dışa bağımlılıktan mümkün olduğunca kurtulmalıdır.

Mevcut askeri kapasitesi Türkiye'yi bölge ülkelerinden gelebilecek tehditlere karşı koruyabilecek düzeydedir, ancak küresel güçlerin yıkıcı faali-

yetlerine karşı ülkenin askeri imkanları sınırlı düzeydedir. Türkiye'nin kendi sınırları dışında askeri operasyonlar yapabilmesi konusunda da askeri kapasitesinin sınırlı olduğunu ifade etmek gerekir. Ankara'nın, ülkenin askeri kapasitesinin bu sınırlarını bilerek hareket etmesi, ancak Türkiye'nin yukarıda değinilen ahlaki sorumluluklarını ve çıkarlarını koruma görevini üstlenebilecek askeri imkanlara kavuşmasını da sağlayacak politikalar izlemesi önemlidir.

Diplomatik Kapasite ve Yumuşak Güç

Ekonomik ve askeri kapasiteyi destekleyecek ve bazen bu alanlardaki eksiklikleri giderecek bir diplomatik yapının olması dış politikanın etkinliği açısından çok önemlidir. Türkiye'nin AK Parti döneminde diplomasinin ve yumuşak gücün farkında olan bir politika izlediği ve bu alanlardaki imkan ve kapasitesini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede atılan adımlardan en önemlisi yurt dışındaki temsilciliklerin sayısının artırılması suretiyle Türkiye'nin yumuşak güç alanının genişletilmesi ve ekonomik kalkınmanın motorunu teşkil eden ihracatçılar ile yatırımcılara faaliyette buldukları ülkelerde ihtiyaç duydukları desteğin sağlanması olmuştur. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, 2000 yılında 91 olan büyükelçilik sayısı 2012'de 124'e çıkarılmış, aynı dönemde 59 olan başkonsolosluk sayısı ise 2012'de 74 olmuştur.

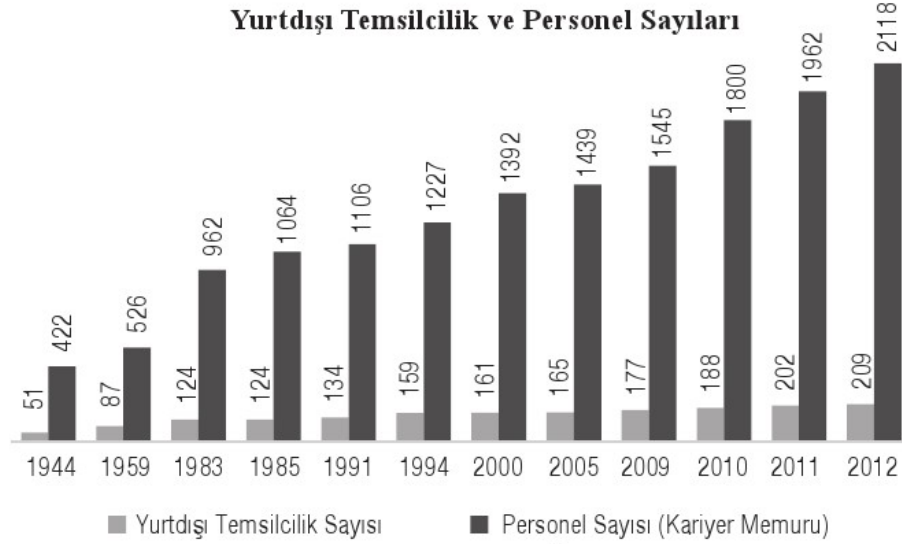
Türkiye'nin Misyon Sayısı				
Yıl	Büyükelçilik	Daimi Temsilcilik	Başkonsolosluk	TOPLAM
1991	73	8	53	134
2000	91	11	59	161
2005	94	11	60	165
2010	107	11	70	188
2012	124	11	74	209

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr¹⁸

Yurt dışı temsilciliklerin sayısında yaşanan bu artış buralarda çalışan personel sayısına da yansımış, gerek yeni açılan temsilciliklerde ve gerekse eskilerinde çalışan personel sayısı önemli oranda artırılmıştır. 2000 yılında

18 Dışişleri Bakanlığı Sunumu, Basic Information on the Structure and the Workings of the Ministry of Foreign Affairs, October 2012.

yurtdışı temsilciliklerinde görevli kariyer memuru sayısı 1.392 iken bu sayı 2012 yılında 2.118'e yükselmiştir. Bu artışın asıl önemli kısmının 2009 yılından itibaren yaşandığı ve üç yıl içerisinde 573 yeni personelin yurtdışı temsilciliklerde görevlendirildiği görülmektedir. Bütün dünyada önemli bir ekonomik krizin yaşandığı ve pek çok ülkenin harcamalarını kısarken dış temsilciliklerindeki personeli de azalttığı bir dönemde Türkiye'nin bu şekilde bir artışa gitmesi yurtdışı misyonlarının ne kadar önemli olduğunun anlaşılmasının göstergesi olarak not edilebilir.

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr¹⁹

Bu sayılardaki önemli artışa rağmen halen daha Türkiye'nin yurtdışında olması gerekenden daha az temsilciliğe ve bu temsilciliklerde çalışan az sayıda personele sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin Almanya ile karşılaştırıldığında, bu ülkenin yurtdışı temsilciliklerinde çalıştırdığı 4.650 meslek memuru ile Türkiye'nin iki katından fazla çalışanı olduğu görülür.²⁰ 2023 yılına kadar dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına girmeyi hedefleyen ve sadece bulunduğu bölgede değil, küresel ölçekte etkiler doğurabilen bir merkezi güç olmayı amaçlayan Türkiye'nin yurtdışı temsilciliklerinde şu anki sayının en az üç katı daha fazla meslek memuru çalıştırması gerekmektedir.

19 Dışişleri Bakanlığı Sunumu, Basic Information on the Structure and the Workings of the Ministry of Foreign Affairs, October 2012.

20 Alman Dışişleri Bakanlığı web sayfası, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/AAmt/AuswDienst/Mitarbeiter_node.html.

Arapça, Farsça, Çince, Japonca, Portekizce ve İspanyolca gibi dilleri bilen binlerce uzman istihdam etmesi gereken dışişleri bakanlığı bu uzmanların donanımlı bir şekilde yetiştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK gibi kuruluşlarla çok sıkı bir işbirliği içerisinde olmalıdır. Üniversitelerdeki Uluslararası İlişkiler bölümlerinde bölgesel odaklanmayı teşvik edecek tedbirlerin alınması dışişleri bakanlığının ihtiyaç duyduğu uzmanların yetiştirilmesi açısından önemli bir adım olacaktır. Türkiye'nin son dönemde dışişleri bakanlığının imkanlarını artırırken bir taraftan da yumuşak gücünün başka bir unsuru olan kültürel faaliyetler alanında da yurtdışına yönelik faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmüştür. Yunus Emre Enstitüsünün yurtdışında sayıları giderek artan merkezleri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın faaliyetleri, çok başarıyla uygulanan "Türkiye Bursları" programıyla binlerce öğrencinin Türkiye'de burslu olarak okutulması ve TİKA'nın faaliyetleri yurtdışında Türkiye'nin tanınırlığını ve dostlarını hızlı bir şekilde artırmaya başlamıştır.²¹

Şimdiden 17 ülkedeki 23 şehirde faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüleri, Almanya'nın Goethe Institut, İngiltere'nin British Council gibi merkezlerine benzer amaçlarla kurulmuş ve Türkiye'nin çok geç kalmış olduğu bir girişim olarak tanımlanabilir. Faaliyette buldukları ülkelerde çok yoğun ilgi gören bu merkezler Türkiye'nin kültürünün buralarda tanınması ve Türkiye'ye karşı bir sempati oluşmasında önemli roller oynamaktadırlar.²² Türkiye'nin gerek bu kuruluşlar ve gerekse dışişleri bakanlığı üzerinden yürüttüğü faaliyetlerin yanında, özellikle son dönemde güçlendirdiği demokrasisi de Ortadoğu ülkelerinde bir model olarak algılanması sonucunu doğurmaktadır. Arap Devrimleri sonucu bölgede yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye'nin demokrasi tecrübesinin Ortadoğu ülkeleri için bir model olup olmayacağı sorgulanmaya başlansa da, aslında bu istikrarsızlıklarla birlikte yaşanan acılar bölge halklarını Türkiye'nin izlediği yolu takip etme konusunda daha da teşvik edecektir.²³

Türkiye'nin dış politikadaki etkinliği ile çok yakından ilişkili olan yumuşak gücünün ve diplomatik kapasitesinin artırılması konusunda bakılması gereken önemli göstergelerden biri de dışişleri bakanlığına bütçeden

21 Türkiye'nin yumuşak gücü konusunda "Insight Turkey, c. 10, n. 2, 2008" sayısında Phar Kimbeng, Meliha Benli Altunışık ve Hakan Altunay'ın makalelerine bakılabilir. Ayrıca bkz. Cengiz Çandar, "Turkey's 'Soft Power' Strategy: A New Vision for a Multi-polar World, *SETA Policy Brief*, No. 38, Aralık 2009.

22 Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetleri hakkında bkz. <http://yee.org.tr/turkiye/tr/anasayfa>.

23 Türkiye'nin modelliği tartışmaları konusunda bkz. Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, "Whose model? Which Turkey?", *Foreign Affairs*, February 8, 2011.

ayrılan paydır. AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılında dışişleri bakanlığı bütçesi 435 milyon lira ile toplam bütçe giderleri içerisinde %0,44'lük bir yere sahipken,²⁴ 2013 yılında dışişleri bakanlığına 1.614 milyon lira tahsis edilmiştir. 2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2013'te tahsis edilen miktarın yaklaşık %270'lik bir artışa oldukça yüksek olduğu görülmektedir, ancak bu artış aynı dönemdeki toplam bütçedeki artışın gerisinde kalmıştır. Buna göre dışişleri bakanlığına tahsis edilen bütçenin toplam bütçe giderleri içerisinde oranı % 0,39'a gerilemiştir. Almanya ile karşılaştırıldığında da Türkiye'nin hem miktar hem de oransal olarak dışişleri bakanlığına çok daha az pay ayırdığı görülmektedir. Almanya'nın 2013 yılında dışişleri bakanlığına tahsis ettiği 3.486 milyar Euro toplam bütçe harcamaları içerisinde yaklaşık olarak %1,1'e tekabül etmektedir.²⁵ Bu miktar Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın aynı yıldaki bütçesinin yaklaşık 5,5 katına karşılık gelmektedir. Bu rakamlar Türk dış politikasının yürütülmesinde diplomatik kapasitesinin sınırlarını göstermesi açısından önemlidir. Bu durumda Ankara'nın hem bu sınırları bilen bir dış politikası izlemesi hem de bu imkanları artırmaya yönelik tedbirler alması önem kazanmaktadır. Ancak son dönemde gerek dışişleri bakanlığının ve gerekse Türkiye'nin yumuşak gücünün artırılması konusunda ona destek olan yukarıda saydığımız kurumların sahip oldukları imkanları da aşan başarılı çalışmalar yaptıklarının da altının çizilmesi faydalı olacaktır.

Sonuç Yerine: Kapasite, Hedefler ve Uygulama Uyumu

Türk dış politikasının hedefleriyle Türkiye'nin ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitesi arasında iki temel ilişki söz konusudur. Öncelikle Türkiye'nin dış politikadaki en önemli hedeflerinden biri ülkenin kapasite ve imkanlarının artırılmasıdır. Türkiye'nin dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına girmesi ya da "merkez ülke" haline gelmesine dair politikacıların zaman zaman ifade ettikleri hedefler doğrudan Türkiye'nin gücünün artırılmasıyla ilişkilidir. Bu hedeflere sahip olan politikacıların dış politikada ekonomik faydayı öne çıkardıkları ve "dış politikayı ekonomik kalkınmanın hizmetine sunan" bir anlayış içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. AK Parti döneminde işbirliğini ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın artırılmasını esas alan dış politika yaklaşımı bu çerçevede, Türkiye'nin özellikle ekonomik gücünün artırılmasını hedeflemekteydi.²⁶

24 2002 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, 3 Aralık 2001, <http://www.sgb.gov.tr>.

25 Alman Dışişleri Bakanlığı web sayfası, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/AAmt/00Aktuelles/121122_Haushalt_2012_node.html

26 Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the

İkinci olarak, Türkiye'nin dış politikada kendisi için belirlediği hedeflere ulaşabilmesi ve çıkarlarını dış dünyadan gelebilecek tehditlere karşı koruyabilmesi için ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitesinin yeterli olması gerekmektedir. Özellikle son dönemde Suriye ve Mısır çerçevesinde yaşanan sorunlar bir kez daha göstermiştir ki, gerek devletlerarası çatışmaların çözümlü konusunda gerekse ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini şekillenmesinde uluslararası hukuk değil, güç politikası halen daha ağırlıklı yerini korumaktadır. Suriye'de sivillere karşı yapılan katliamların durdurulması konusunda bir türlü harekete geçmeyen uluslararası sistemin önde gelen ülkeleri ve kuruluşları, Mısır'da yaşanan darbeye ya destek vermiş ya da kınamaktan çekinmişler ve darbe sonrasında bu ülkede sivil insanlara karşı yapılan katliamları seyretmekle yetinmişler ve hatta bu katliamları yapan darbecilere verdikleri desteği kesmeyi düşünmemişlerdir.²⁷

Hem Suriye hem de Mısır konusunda ilkeli bir siyaset izleyen Türkiye bu ülkelerde yaşanan katliamlara karşı çıkarak, kendisini daha fazla özgürlük ve demokrasi isteyen insanların yanında konuşturmuştur. "Komşularla sıfır sorun" ilkesinin üzerinde "insan haklarının korunması" diye daha önemli bir ilke olduğunu söyleyen Türk dış politika yapıcılarını insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir politika izlemek suretiyle komşularındaki bu hak ve özgürlükleri ihlal eden yönetimlerle sorunlu bir ilişkiye sahip olmayı göze almışlardır. Bu noktada, "komşularla sıfır sorun" ve "karşılıklı ekonomik bağımlılık yoluyla çatışmaların azaltılması" ilkeleri çerçevesinde Arap Devrimleri öncesinde Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır'daki baskıcı yönetimlerle ilişki kurmaktan geri durmayan Türkiye'nin şimdi neden Suriye ve Mısır'daki yönetimlere karşı çıktığı ve bu ülkelerle Türkiye'nin ilişkilerinin aşırı şekilde bozulmasına yol açtığı sorusuna verilecek cevap önem kazanmaktadır.

Uluslararası hukukta yerleşmeye başlayan "insan haklarının korunması gerekçesiyle müdahale" ilkesi ile "içişlerine karışmama" ilkesi arasında hassas bir denge olduğu bilinmektedir. Bazı ülkelerin rejimleri kendi halklarına karşı baskıcı politikalar izlediklerinde bu durum onlarla ilişki kurulmasına engel değildir ve hatta bu ülkelerle geliştirilecek işbirliği yoluyla bunların yönetimlerinin kendi halklarına karşı sert politikalarını yumuşatma konusunda onlara telkinde bulunma şansı da artmaktadır. Ancak bu ülke yönetimleri kendi halklarına karşı katliamlar yapmaya başlamışlarsa bu yönetimlere karşı çıkmak "içişlerine karışmama" ilkesini ihlal anlamına gelmez, aksine

Trading State", *New Perspectives on Turkey*, 2009, No. 40, pp. 29-57.

27 Kemal İnat, "Mısır'daki Darbe 1000 Yıl Sürer mi", *Açık Görüş*, 21 Temmuz 2013; Kemal İnat, "Türkiye'nin Suriye Rotası", *Açık Görüş*, 19 Mayıs 2013.

“insan haklarının korunması” ilkesi çerçevesinde hareket etmek demektir. Bu çerçevede Türkiye, Suriye ve Mısır’da kendi halkına karşı katliam yapan yönetimlerle işbirliği içerisinde olmamış ve bu katliamlar başladığında bu yönetimlere karşı sesini yükseltmiştir.

Ancak Türkiye gerek Suriye’de gerekse Mısır’da yaşanan katliamların engellenmesi konusunda çok fazla aktif olamamış ve özellikle Mısır konusunda Ankara’nın darbe ve katliamlara karşı çıkışı söylem düzeyinin ötesine geçememiştir. Arap Devrimleri sonrasında Ortadoğu’da yaşanan kaos ve kutuplaşma ortamında, AK Parti hükümetinin 2010 yılına kadar başarıyla yürüttüğü bölgesel sorunlarda arabulucu/kolaylaştırıcı faaliyetleri de aksamış ve bu politikanın sürdürülmesi için imkanlar azalmıştır. Türk dış politikasının profilinde son yıllarda yaşanan bu olumsuzluk Türkiye’nin kapasite sorununa işaret etmektedir. Barış ortamında diplomatik ataklar ve ekonomik işbirliği girişimleriyle bölgesinde hızla yükselen bir profil oluşturan Türkiye, çatışmaların yaşandığı ve kendisinin de dolaylı olarak bu çatışmaların parçası olduğu bir ortamda bu konumunu sürdürmekte zorlanmıştır. Çünkü ekonomik ve askeri gücü ile diplomatik imkanlarının sınırına dayanmıştır. Ortadoğu’ya hakim olan yeni çatışma ortamı artık daha etkili ekonomik araçların kullanılmasını ve daha etkin bir askeri gücün caydırıcılığını gerekli kılmaktadır. Bu imkanları kısıtlı olan Türkiye, Ortadoğu’da gelişen olayların şekillenmesine etki etme konusunda küresel güçlerin ve bazı bölgesel aktörlerin gerisinde kalmıştır.

ABD ve diğer birçok Batılı ülke ile Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler ekonomik ve diplomatik kaynakları ile Mısır’daki darbecilere destek verip bu darbenin gerçekleşmesini ve ayakta kalmasını mümkün kılarken Türkiye’nin darbe karşıtlarına desteği söylem düzeyinde kalmış, fiili ekonomik desteği ise sınırlı olmuştur. Muhammed Mursi Yönetimine destek için verilen 2 milyar dolar Türkiye’nin ekonomik imkanlarının sınırlarını göstermektedir. Bunu da iki şekilde yorumlamak mümkündür. İlk olarak, Türkiye’nin kendi politikasını desteklemek için seferber edebileceği imkanların sınırlı olduğu görülmektedir. İkinci olarak ise, 2003 Irak Savaşı öncesinde ABD’nin 1 milyar dolarlık yardımına çok muhtaç olan ve bu yardım için bu ülkenin uluslararası hukuka aykırı Irak müdahalesine destek vereceği konuşulan Türkiye’nin kendi dış politikasının hedefleri doğrultusunda Mısır’a 2 milyar dolar düzeyinde ekonomik destek verebilecek konuma gelmesi, imkanlarının önceki dönemlerle karşılaştırıldığında oldukça arttığını göstermektedir.

İşte Türk dış politika yapıcılarının dış politika hedeflerini belirlerken ve bu hedefleri gerçekleştirme yolunda çalışırken her zaman göz önünde bu-

lundurmaları gereken husus da budur. Türkiye 1980'ler ve 1990'larla karşılaştırıldığında artık çok daha fazla ekonomik kapasiteye, askeri güce ve diplomatik imkanlara sahiptir. Ancak dünya politikasında etkin başka bazı ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin halen daha gerek kendi bölgesinde gerekse uluslararası sistemde küresel güçlere rağmen etki doğurabilecek eylemler yapabilme kapasitesi oldukça sınırlıdır. Bu sınırların genişletilmesi ve Türkiye'nin dış politikadaki hareket yeteneğini artıracak şekilde ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitenin artırılması çok önemlidir. Ülke içerisinde istikrarın sağlanması ve dışarıya karşı tek sesle konuşulabilmesi ise en az onlar kadar önemli bir başka husustur.

Yararlanılan Kaynaklar

Kitap ve Makaleler

- Ali Balcı ve Nebi Miş, “Turkey’s Role in the ‘Alliance of Civilizations’: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?” *Turkish Studies*, c. 9, n. 3, 2008, ss. 387-406.
- Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, “Whose model? Which Turkey?”, *Foreign Affairs*, February 8, 2011.
- Cengiz Çandar, “Turkey’s ‘Soft Power’ Strategy: A New Vision for a Multi-polar World, *SETA Policy Brief*, No. 38, Aralık 2009.
- Kemal İnat ve İsmail Numan Telci, “Türkiye’nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2010”, içinde Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (Der.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (Ankara: SETA Yayınları, 2011), ss. 67-136.
- Kemal İnat, “Mısır’daki Darbe 1000 Yıl Sürer mi”, *Açık Görüş*, 21 Temmuz 2013; Kemal İnat, “Türkiye’nin Suriye Rotası”, *Açık Görüş*, 19 Mayıs 2013.
- Kemal İnat, “Türkiye’nin İran Politikası 2011”, içinde Kemal İnat vd. (Der.), *Ortadoğu Yıllığı 2011*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2012).
- Kemal Kirişçi, “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State”, *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, pp. 29-57.
- Muhittin Ataman, “Uluslararası Ekonomi Politik: Güç Siyasetinin Ötesi,” içinde Zeynep Dağı (Der.) *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), ss. 446-509.
- Mustafa Kutlay, “Economy as the ‘Practical Hand’ of ‘New Turkish Foreign Policy’: A Political Economy Explanation”, *Insight Turkey*, c. 13, n. 1, 2011, ss. 67-88.
- Sadık Ünay ve Fazıl Kayıkçı, “Ekonomik Diplomasi ve Yapısal Dönüşüm: Yeni Dönemde Türk Dış Politikası ve Sanayi-Teknoloji Politikaları”, içinde Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (Der.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (Ankara: SETA Yayınları, 2011), ss. 67-136.
- Sadık Ünay, “Ticaret Savaşları ve Ulusal Çıkarlar: Uluslararası bir Çatışma Alanı Olarak Küresel Ticaret”, içinde Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Der.), *Dünya Çatışmaları*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), ss. 655-659.
- Şaban Kardaş, “Türk Dış Politikasında Eksen kayması mı?”, *Akademik Ortadoğu*, c. 5, n. 2, 2011, ss. 19-42.

İnternet Kaynakları

- “Chapter Four: Europe, The Military Balance”, in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, (London: Routledge, 2013), ss. 89-198. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.756999>.

- “Chapter Ten: Country comparisons – force levels and economics”, in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, (London: Routledge, 2013), ss. 543-556. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.757006>
- “Chapter Two: Comparative defence statistics”, in *The Military Balance* (IISS), 113: 1, (London: Routledge, 2013), ss. 41-48. <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2013.756997>
- “Milli tank Altay hazır”, *Milliyet*, 14 Kasım 2012, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/milli-tank-altay-hazir/ekonomi/ekonomidetay/14.11.2012/1626906/default.htm>.
- “Table: International Comparisons of Defence Expenditure and Military Manpower in 2001, 2002 and 2003, in *The Military Balance* (IISS), 104: 1, (London: Routledge, 2004), ss. 353-358. <http://dx.doi.org/10.1080/725292380>.
- 2002 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, 3 Aralık 2001, <http://www.sgb.gov.tr>.
- Alman Dışişleri Bakanlığı web sayfası, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/AAmt/AuswDienst/Mitarbeiter_node.html.
- Alman Dışişleri Bakanlığı web sayfası, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/AAmt/00Aktuelles/121122_Haushalt_2012_node.html
- Dışişleri Bakanlığı Sunumu, Basic Information on the Structure and the Workings of the Ministry of Foreign Affairs, October 2012.
- Dünya Bankası web sayfası: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=2>.
- Rainer Hermann, “Der “Handelsstaat” Türkei entdeckt seine Nachbarn wieder”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 27 Oktober 2010, <http://www.seiten.faz-archiv.de/faz/20101027/fd1201010272877481.html>.
- Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, <https://www.tai.com.tr/tr/proje/atak>
- Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, <https://www.tai.com.tr/tr/proje/hurkus>
- Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. (TUSAŞ) web sayfası, <https://www.tai.com.tr/tr/proje/anka>
- Yunus Emre Enstitüsü'nün web sayfası, <http://yee.org.tr/turkiye/tr/anasayfa>.